

Το Ελληνικό Ποδόσφαιρο: Κρίση ή Παρακμή;

Γρηγόρης Θ. Παπανίκος

Κείμενα Εργασίας
02/2020

Η σειρά αυτή αποτελείται από κείμενα εργασίας του Γρηγόρη Θ. Παπανίκου. Εκφράζουν αποκλειστικά προσωπικές απόψεις χωρίς να έχουν υποστεί τη βάσανο των επιστημονικών κρίσεων. Επίσης, από φιλολογικής άποψης, το κείμενο δεν είχε την τύχη της μέριμνας των επαΐοντων επιμελητών κειμένων. Η σειρά δεν έχει κάποιο συγκεκριμένο σκοπό ούτε εμπεριέχει μία και μόνο θεματολογία.

Γρηγόρης Θ. Παπανίκος
Μέλος Δ.Σ. ΠΣΑΟΣ &
Επίτιμος Καθηγητής Οικονομικών Επιστημών

Το Ελληνικό Ποδόσφαιρο: Κρίση ή Παρακμή;

Κείμενα Εργασίας
02/2020

Σημείωση: Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στην εσπερίδα που οργάνωσε ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Οικονομολόγων & Στελεχών (ΠΣΑΟΣ) σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Διεθνούς και Ελληνικού Αθλητικού Δικαίου (Ι.Δ.Ε.Α.Δ.) στο Ξενοδοχείο Τιτάνια με θέμα: «Ελληνικό Ποδόσφαιρο: Κρίση ή Παρακμή;», Τρίτη 11 Φεβρουαρίου 2020.

Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 2020

eISBN: 978-960-598-308-6

Published by The Athens Institute for Education and Research (ATINER)

Τρόπος Αναφοράς (Προτεινόμενος):

Παπανίκος, Γ.Θ. (2020) *Το Ελληνικό Ποδόσφαιρο: Κρίση ή Παρακμή;*

Κείμενα Εργασίας, 02/2020. [https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos\(2020\)-Podosfairo.pdf](https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos(2020)-Podosfairo.pdf).

© 2020 Γρηγόρης Θ. Παπανίκος, Βαλαωρίτου 8, Κολωνάκι, 10671 Αθήνα.

τηλ: 210 3634210 | φαξ: 210 3634209 | e: president@atiner.gr

Περιεχόμενα

	Περίληψη	6
1	Εισαγωγή	7
2	Περί Κρίσης και Παρακμής	8
3	Άνοδος και Πτώση Επαγγελματικών Ομάδων Ποδοσφαίρου	10
4	Άνοδος και Πτώση Εισιτηρίων	12
5	Ο Αφελληνισμός του Ελληνικού Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου	16
6	Οι Πρόσφατες Εξελίξεις	17
7	Συμπεράσματα	19
	Βιβλιογραφικές Αναφορές	20

Περίληψη

Οι πρόσφατες εξελίξεις στο ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο έδωσαν την αφορμή σ' όλους εκείνους που θέλουν να «σώσουν» το ποδόσφαιρο από την καταστροφή να ξαναεμφανιστούν στο προσκήνιο με τις αναλύσεις τους, τις διαπιστώσεις τους και φυσικά τις παρεμβάσεις που συνήθως την ευθύνη την αναθέτουν σ' άλλους. Κοινός παρονομαστής όλων αυτών των εκθέσεων είναι ότι το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο βρίσκεται σε κρίση (αλήθεια πότε δεν ήταν σε κρίση), επικρατεί η σήψη και η διαφθορά που το έχει οδηγήσει σε παρακμή (αλήθεια πότε αυτές οι διαπιστώσεις δεν ίσχυαν) και αν δεν γίνει κάτι θα εξαφανιστεί. Δεν θα υπάρχει πλέον ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Μόνο στο τελευταίο έχουν δίκιο διότι αυτό που ήδη υπάρχει και αποτελεί το μόνο σύμπτωμα παρακμής είναι ο πλήρης αφελληνισμός του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου. Το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο έχει μετατραπεί από «ελληνικό» σε ποδόσφαιρο που παίζεται στην Ελλάδα. Η παρούσα εργασία εξετάζει επιφανειακά και εκ του προχείρου τα ζητήματα της κρίσης, της παρακμής και του αφελληνισμού με αφορμή τις τρέχουσες εξελίξεις που αν μη τι άλλο σηκώθηκαν οι τόνοι και γι' άλλη μια φορά το ελληνικό ποδόσφαιρο ή το ποδόσφαιρο που παίζεται στο γεωγραφικό χώρο της Ελλάδος επισκίασε οποιαδήποτε άλλα πολιτικά θέματα.

1. Εισαγωγή

Η Επιτροπή Επαγγελματικού Αθλητισμού (ΕΕΑ) στις 27 Ιανουαρίου 2020 αποφάσισε «...ότι οι ΠΑΕ ΞΑΝΘΗ και ΠΑΕ ΠΑΟΚ τέλεσαν τις παραβάσεις του άρθρου 69 παρ. 9, 12 του ν.2725/1999, οι οποίες, κατά πλειοψηφία (4/1)». Σύμφωνα με τον ισχύοντα νόμο μία τέτοια εισήγηση θα επέβαλε διάφορες ποινές και πρόστιμα με πιο σημαντικό τον υποβιβασμό των ομάδων. Η ΕΕΑ έπραξε σωστά. Η μειοψηφούσα έπραξε κι αυτή σωστά. Ήθελε να ασκήσει εξωτερική πολιτική μέσω του ποδοσφαίρου. Δεν είναι πρωτότυπο και ούτε μόνο ελληνικό φαινόμενο. Θα μπορούσε μάλιστα να ξεκινήσει κι ένας άλλος ελληνοτουρκικός πόλεμος μ' αφορμή το ιδιοκτησιακό καθεστώς της ΠΑΕ Ξάνθης. Σωστά έπραξε και η κυβέρνηση που τροποποίησε το νόμο την ίδια μέρα με την επικοινωνία της απόφασης της ΕΕΑ και πλέον τέτοιες παραβάσεις πολλαπλής ιδιοκτησίας δεν επιβάλλουν την ποινή του υποβιβασμού.

Σε μία πρόσφατη ομιλία μου (βλ. Παπανίκος, 2019), είχα αναφέρει ότι η πολιτεία δεν έχει καμία απολύτως δουλειά να αναμειγνύεται στο ποδόσφαιρο. Να αφήσει τις Ποδοσφαιρικές Ανώνυμες Εταιρίες (ΠΑΕ) να κάνουν το «επιχειρείν» τους. Η πολιτεία απλά να εφαρμόζει το γενικό νόμο περί ανωνύμων εταιρειών. Από τη στιγμή που αυτό δεν είναι (πολιτικά) εφικτό, τότε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη συμπεριφέρονται ορθολογικά και σωστά. Η κυβέρνηση σωστά εισηγήθηκε στη νομοθετική εξουσία να τροποποιήσει το νόμο και σωστά το κοινοβούλιο (η νομοθετική εξουσία) την ψήφισε. Η κυβέρνηση είχε το δικαίωμα και το άσκησε. Και αύριο μπορεί να επαναφέρει το παλιό καθεστώς. Δικαίωμά της είναι. Οι οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες επιβάλλουν την αλλαγή των νόμων. Αν αλλάξουν, αλλάζουν και οι νόμοι. Σε μία δημοκρατία, η εκτελεστική εξουσία εφαρμόζει τους νόμους της νομοθετικής εξουσίας. Σε μία δημοκρατία η εκτελεστική εξουσία εισηγείται αλλαγές νόμων. Και έτσι πρέπει να μείνει. Διαφορετικά θα οδηγηθούμε σε επικίνδυνους ατραπούς.

Η Κυβέρνηση ωστόσο πήγε ακόμη παραπέρα, -μεταφορικά και κυριολεκτικά. Ταξίδεψε στην Ελβετία για να αναζητήσει βοήθεια από την UEFA και τη FIFA. Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδος ανέφερε ότι χρειαζόμαστε ένα μνημόνιο για το ποδόσφαιρο αντίστοιχο μ' εκείνο που έγινε για την οικονομία. Εκεί που δεν θέλαμε τα μνημόνια και όλοι τους όσο ήταν στην αντιπολίτευση τα έσκιζαν φύλλο-φύλλο, τώρα εκλιπαρούμε να τα εφαρμόσουμε παντού. Το μνημόνιο της οικονομίας ήταν αποτέλεσμα της βαθιάς ελληνικής οικονομικής κρίσης. Επ' αυτού του θέματος έχω ήδη αναφερθεί στο Παπανίκος

(2014). Αντίστοιχα κάποιος θα μπορούσε να υποθέσει ότι και το ποδόσφαιρο βρίσκεται σε μία κρίση και γι' αυτό ο Πρωθυπουργός -μεταξύ των πολλών σοβαρών θεμάτων που έχει να αντιμετωπίσει- βροντοφώναξε στη Βουλή «...ασχολούμαι και με το ποδόσφαιρο, αλλά το ποδόσφαιρο δεν είναι η πρώτη προτεραιότητα της ελληνικής κοινωνίας, ούτε το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει σήμερα η χώρα». Παρ' όλο που δεν είναι πρώτη προτεραιότητα, αφιέρωσε περισσότερο χρόνο στο ποδόσφαιρο παρά στο άλλο θέμα που ήταν στην ημερήσια διάταξη της Βουλής την Πέμπτη 30 Ιανουαρίου 2020 και αφορούσε στην «Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με τα προξενικά προνόμια και ασυλίες». Το ποδόσφαιρο πιο σημαντικό από την εξωτερική και αμυντική πολιτική της χώρας! Μου θύμισε έναν Πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας που ανέφερε, μετά από ένα υπουργικό συμβούλιο, ότι για μία ώρα συζητήσαμε για τα θέματα της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής και καταλήξαμε σε ομόφωνη απόφαση. Μετά συζητήσαμε τα προβλήματα της οικονομίας και λάβαμε τις αποφάσεις μας σε τρεις ώρες. Και ύστερα μιλήσαμε για τις μεταγραφές στο ποδόσφαιρο. Δώδεκα ώρες συζητάγαμε και στο τέλος συμπέρασμα και συμφωνία δεν βγήκε.

Η συμφωνία με τις ΗΠΑ γρήγορα ξεχάστηκε. Το ποδόσφαιρο και το πρόβλημα που δημιουργήθηκε με τη γνωμοδότηση της ΕΕΑ δεν την ξέχασε κανένας. Όλα αυτά τα πρόσφατα γεγονότα οδηγούν στο να αναρωτιέται κανείς αν το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο βρίσκεται σε κρίση ή σε παρακμή. Αυτό είναι και το ερώτημα που θα προσπαθήσω να απαντήσω στο μικρό αυτό σημείωμα πριν επανέλθω στα πρόσφατα γεγονότα της αλλαγής του ποινολογίου για την πολυιδιοκτησία και τη βοήθεια που ζήτησε η κυβέρνηση από τη FIFA και την UEFA.

2. Περί Κρίσης και Παρακμής

Υπάρχουν δύο καταστάσεις που μας ενδιαφέρουν. Πρώτον, μας ενδιαφέρει αν το ποδόσφαιρο περνά μία κρίση ή ακόμη χειρότερα αν βρίσκεται σε μία μακροχρόνια κατάσταση παρακμής. Η έννοια της κρίσης ταυτίζεται εδώ με την έννοια του (οικονομικού) κύκλου που χρησιμοποιεί η οικονομική θεωρία. Για λόγους που πολλοί οικονομολόγοι προσπαθούν ακόμη να ανακαλύψουν, η οικονομία μιας χώρα ή του

πλανήτη ολόκληρου δεν κινείται γραμμικά. Πότε ανεβαίνει και πότε κατεβαίνει διαγράφοντας κάτι σαν κύκλο γι' αυτό και εύστοχα ονομάστηκε οικονομικός κύκλος.

Χωρίς να υπεισέλθω σε λεπτομέρειες αυτοί οι οικονομικοί κύκλοι έχουν τα δικά τους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τα οποία διαφέρουν ανά τόπο και χρόνο σε ό,τι αφορά τις αιτίες τους, τις διάρκειές τους, τις συνέπειές τους και την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους. Κάπως έτσι μπορεί να αναλυθεί και η κρίση στο ποδόσφαιρο. Κάποιες χρονιές μπορεί να είναι στα πάνω του οπότε μιλάμε για άνθιση και κάποιες φορές στα κάτω του οπότε μιλάμε για κρίση.

Αντίθετα με την κρίση, η παρακμή έχει άλλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Εμφανίζεται αρχικά ως κάμψη, δηλαδή έχουμε μία πτώση αλλά δεν υπάρχει επιστροφή που οδηγεί σε μία παγίωση μιας κατάστασης που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία «μόνιμη κρίση» και με αυτό τον τρόπο ορίζεται η παρακμή.

Πως μπορεί να μετρηθεί η κρίση (πτώση) ή το αντίθετό της η άνοδος ; Η πιο διαδομένη ποσοτική μέτρηση είναι η ζήτηση για ποδόσφαιρο, δηλαδή τα εισιτήρια που πωλούνται σ' έναν αγώνα. Αν τα εισιτήρια που πουλάει μία ομάδα σε μία ποδοσφαιρική περίοδο αυξάνονται, τότε η ομάδα αυτή έχει άνθιση. Αντίθετα αν μειώνονται, τότε έχει κάμψη. Αν η πτώση γίνει μόνιμη, τότε μία ομάδα διάγει μία μακροχρόνια περίοδο παρακμής και δεν μπορεί να βγει απ' αυτή· τουλάχιστον στο ορατό μέλλον κάποιων δεκαετιών. Η παρακμή οδηγεί τελικά στην εξαφάνιση της ομάδας. Δύσκολα μεγάλες (με πολλούς πελάτες-θεατές) ομάδες έχουν μόνιμες κρίσεις που οδηγούν σε παρακμή και τελικά σε εξαφάνιση. Τέτοιες ομάδες είναι ο Ολυμπιακός, ο Παναθηναϊκός, η ΑΕΚ, ο ΠΑΟΚ, ο Άρης κ.ά. Αντίθετα ομάδες όπως ο Φωστήρας, Εθνικός κ.ά. έχουν πέσει σε παρακμή και εξαφάνιση. Συνεπώς, η κρίση είναι παροδική και αναμένεται επανάκαμψη. Η παρακμή είναι μόνιμη. Ότι ισχύει για μία ομάδα το ίδιο ισχύει και για όλες τις ομάδες ως σύνολο πλέον. Αν η ζήτηση για το ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα μιας περιόδου αυξάνεται σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο έχουμε άνθηση. Αν μειώνεται έχουμε πτώση και αν αυτή η πτώση συνεχίζεται οδηγούμαστε σε κρίση. Αν η κρίση γίνει μόνιμη, τότε αναφερόμαστε σε παρακμή που αργά ή γρήγορα θα οδηγήσει στην εξαφάνιση του αθλήματος.

Στα επόμενα τρία μέρη που παρόντος άρθρου εξετάζουμε την κρίση και την παρακμή των ομάδων, την αύξηση και την πτώση των θεατών ποδοσφαιρικών αγώνων ανά αγωνιστική περίοδο συμπεριλαμβάνοντας την πρώτη (79/80) αγωνιστική περίοδο του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου μέχρι και την τελευταία ολοκληρωμένη (18/19) καθώς και κάποια χαρακτηριστικά παρακμής που αφορά τον αφελληνισμό του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου.

3. Άνοδος και Πτώση Επαγγελματικών Ομάδων Ποδοσφαίρου

Το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο ξεκίνησε την αγωνιστική περίοδο 1979-80 με 18 ομάδες όπως φαίνεται στον Πίνακα 1α. Οι επόμενοι τρεις Πίνακες (1β, 1γ και 1δ) δείχνουν την τελική κατάταξη ανά δέκα χρόνια. Με λίγες εξαιρέσεις επαρχιακών ομάδων και μάλιστα δυσανάλογες με τον πληθυσμό των πόλεων των, όλες οι μεγάλες λεγόμενες ομάδες παραμένουν σταθερές και δεν υπάρχει καμία σχεδόν μεταβολή. Λίγες οι εξαιρέσεις κι αυτές οφείλονται σε ιδιαίτερους λόγους όπως έχω αναλύσει σε ειδική μελέτη που έχω κάνει για τον αριθμό των ομάδων ανά νομό (βλ. Παπανίκος, 2017).

Η πιο σημαντική διαπίστωση είναι η άνιση γεωγραφική (ανά νομό) κατανομή του αριθμού των ποδοσφαιρικών ομάδων. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της άνισης κατανομής του πληθυσμού. Το δημογραφικό είναι το πιο σημαντικό πρόβλημα της Ελλάδος γενικότερα, που θα επηρεάσει το ελληνικό ποδόσφαιρο. Η γήρανση του πληθυσμού είναι πιο έντονη στην περιφέρεια από ό,τι στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, οπότε λιγότερες ομάδες από την περιφέρεια μπορούν να «συντηρηθούν», είτε, διότι δεν θα έχουν γηγενείς παίκτες καθόλου, είτε, διότι δεν θα έχουν θεατές. Συνεπώς, απαιτείται μία σοβαρή μελέτη, που θα καταλήγει σε συγκριμένες προτάσεις πολιτικής σε ό,τι αφορά την επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Αυτό ωστόσο δεν είναι πρόβλημα (κρίση) του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου.

Πάντως το συμπέρασμα που προκύπτει από τους Πίνακες 1α-1δ είναι ότι υπάρχει μία σταθερότητα σε ό,τι αφορά τις ομάδες που εκπροσωπούνται ανά γεωγραφική περιφέρεια.

Κάθε άλλο παρά κρίση αποτελεί αυτό το γεγονός. Μάλλον ως υγεία και άνθιση μπορεί να θεωρηθεί. Κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, η εναλλαγή των επαρχιακών λεγόμενων ομάδων μάλλον ευρωστία δείχνει παρά αδυναμία. Ανάλογες είναι και οι διαπιστώσεις για τα εισιτήρια που εξετάζονται στο αμέσως επόμενο μέρος.

Πίνακας 1α. Τελική Κατάταξη Ομάδων, 1979-1980				Πίνακας 1β. Τελική Κατάταξη Ομάδων, 1989-1990			
1	Ολυμπιακός	10	Κόρινθος	1	Παναθηναϊκός	10	Δόξα Δράμας
2	Άρης	11	ΟΦΗ	2	ΑΕΚ	11	Ξάνθη
3	Παναθηναϊκός	12	Δόξα Δράμας	3	ΠΑΟΚ	12	Πανσερραϊκός
4	ΑΕΚ	13	Παναχαϊκή	4	Ολυμπιακός	13	Λεβαδειακός
5	ΠΑΟΚ	14	Καστοριά	5	Ηρακλής	14	Ιωνικός Νίκαιας
6	ΠΑΣ Γιάννινα	15	Πανιώνιος	6	ΟΦΗ	15	Απόλλων Αθηνών
7	Εθνικός Πειραιώς	16	Καβάλα	7	Άρης	16	Απόλλων Καλαμαριάς
8	Ηρακλής	17	Απόλλων Αθηνών	8	Λάρισα	17	Ολυμπιακός Βόλου
9	Λάρισα	18	Ρόδος	9	Πανιώνιος	18	Εθνικός Πειραιώς

Πίνακας 1γ. Τελική Κατάταξη Ομάδων, 1999-2000				Πίνακας 1δ. Τελική Κατάταξη Ομάδων, 2009-2010			
1	Ολυμπιακός	10	Ιωνικός	1	Παναθηναϊκός	9	Πανιώνιος
2	Παναθηναϊκός	11	Εθνικός Αστέρας	2	Ολυμπιακός	10	Ηρακλής
3	ΑΕΚ	12	Skoda Ξάνθη	3	ΠΑΟΚ	11	Εργοτέλης
4	ΟΦΗ	13	Πανηλιακός	4	ΑΕΚ	12	Αστέρας Τρίπολης
5	ΠΑΟΚ	14	Παναχαϊκή	5	Άρης	13	Skoda Ξάνθη
6	Ηρακλής	15	Καβάλα	6	Καβάλα	14	Λεβαδειακός
7	Άρης	16	Προοδευτική	7	Ατρόμητος	15	ΠΑΣ Γιάννινα
8	Πανιώνιος	17	Απόλλων Αθηνών	8	Λάρισα	16	Πανθρακικός
9	Καλαμάτα	18	Τρίκαλα				

Οι ομάδες την περίοδο 2019-2020 είναι πλέον 14 και αυτό φαίνεται να έχει θετική επίδραση στην πώληση εισιτηρίων ανά αγώνα. Αναμένεται σημαντική αύξηση με τους αγώνες κατάταξης και ανάδειξης του πρωταθλητή. Τα εισιτήρια εξετάζονται στο επόμενο μέρος.

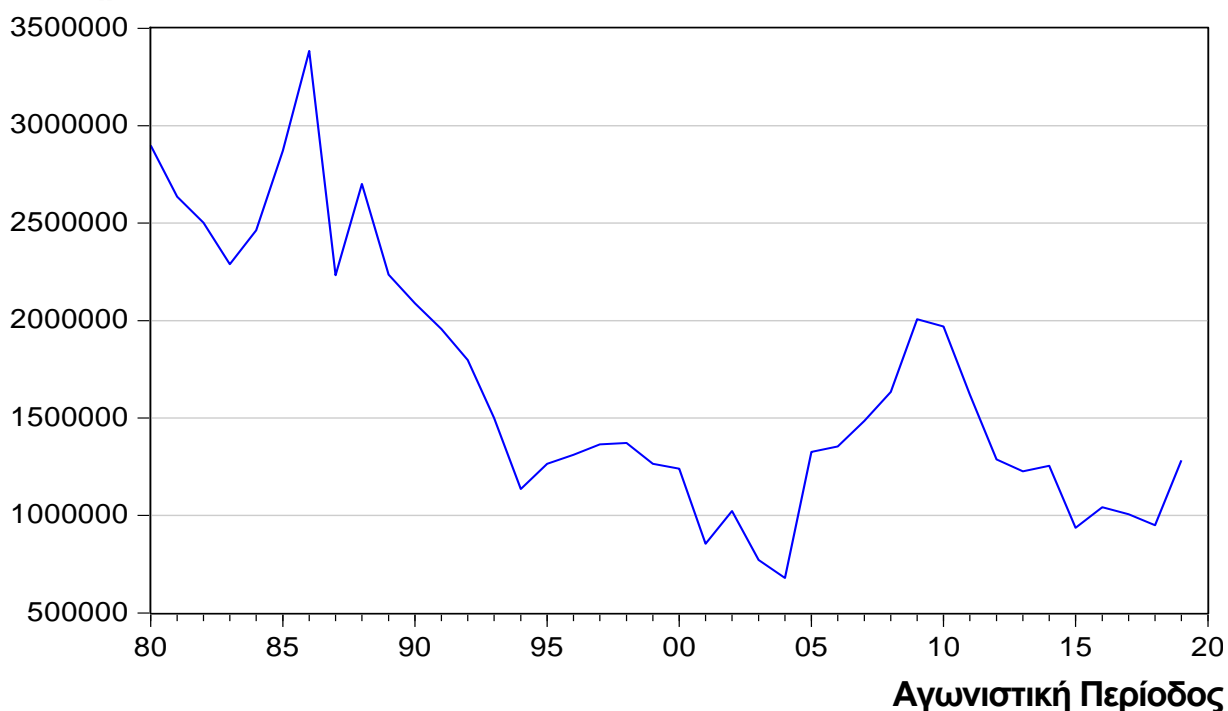
4. Άνοδος και Πτώση Εισιτηρίων

Στο μέρος αυτό αναφερόμαστε πλέον στο σύνολο του ελληνικού ποδοσφαίρου. Ένας πολύ διαδομένος τρόπος να προσδιορίσουμε την κρίση ή την παρακμή είναι να εξετάσουμε τα εισιτήρια του πρωταθλήματος διαχρονικά. Αν τα εισιτήρια αυξάνουν έχουμε άνθιση· αν μειώνονται έχουμε πτώση.

Το Διάγραμμα 1 δίνει το σύνολο εισιτηρίων από το πρώτο επαγγελματικό πρωτάθλημα 79/80 μέχρι το τελευταίο ολοκληρωμένο (18/19). Παρατηρείται μία σημαντική πτώση των εισιτηρίων την πρώτη δεκαετία του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου (1980). Ο μέσος όρος της δεκαετίας ήταν 2,6 εκατομμύρια εισιτήρια που είχε ξεπεράσει τα τρία εκατομμύρια εισιτήρια ανά αγωνιστική περίοδο. Την περίοδο 85/86 ξεπέρασε για πρώτη και τελευταία φορά τα τρία εκατομμύρια εισιτήρια (3,38 εκατομμύρια εισιτήρια).

Διάγραμμα 1. Σύνολο Εισιτηρίων Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου, 1980-2019.

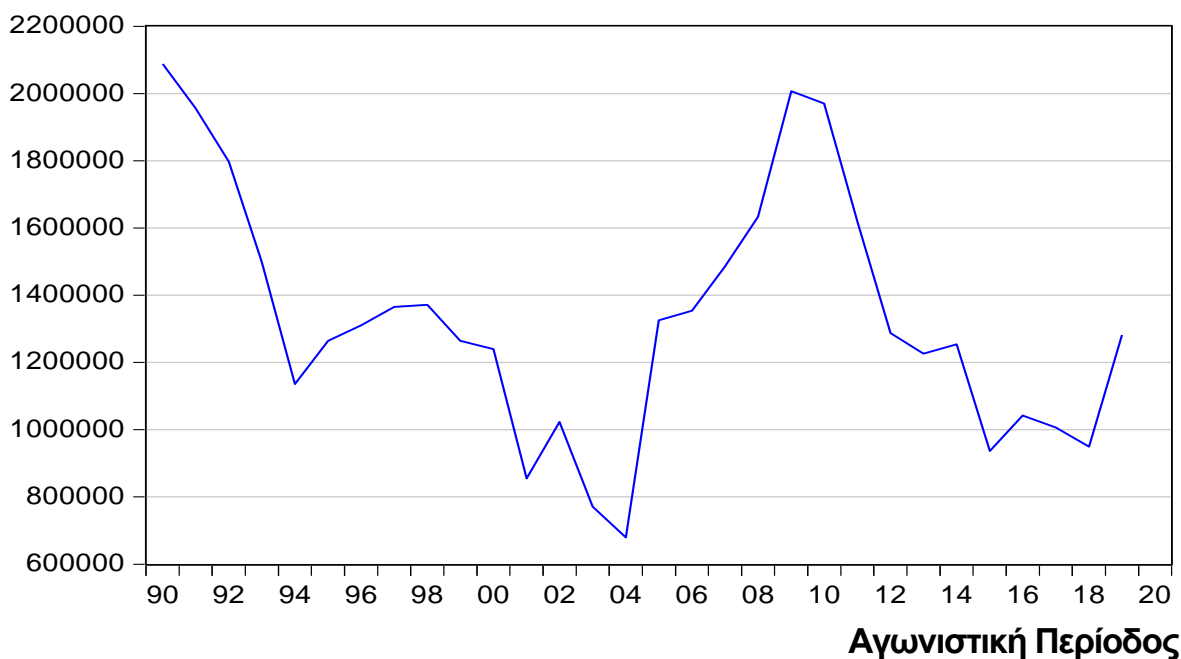
Εισιτήρια

Η απογοητευτική εικόνα του Διαγράμματος 1 δεν απεικονίζει την πραγματικότητα διότι δεν λαμβάνει υπόψη του τη χωρητικότητα των γηπέδων κυρίως της μεγαλύτερης ομάδας της Ελλάδος από πλευράς θεατών. Ο Ολυμπιακός μέχρι και την περίοδο 83/84 αγωνιζόταν στο παλιό Καραϊσκάκης μέγιστης χωρητικότητας περί τις 42 χιλιάδες θεατές. Μετακόμισε στο ΟΑΚΑ την περίοδο 84/85 με χωρητικότητα 75 χιλιάδες θεατές. Ξαναγύρισε στο Παλιό Καραϊσκάκης την περίοδο 89/90 και επέστρεψε στο ΟΑΚΑ την περίοδο 97/98. Τις περιόδους 02/04 έπαιξε στη Ριζούπολη (χωρητικότητα 10 χιλιάδων θεατών) πριν μετακομίσει στο Νέο Καραϊσκάκης με χωρητικότητα περί τις 32 χιλιάδες. Δεν είναι τυχαίο ότι οι χαμηλότερες τιμές όλου του πρωταθλήματος σημειώθηκαν τις δύο αγωνιστικές που ο Ολυμπιακός αγωνιζόταν στη Ριζούπολη. Αυτό επηρέασε κι άλλες ομάδες που χρησιμοποιούσαν το ΟΑΚΑ ως έδρα τους. Και άλλοι παράγοντες όπως οι τηλεοπτικές μεταδόσεις, η αυξανόμενη βία, η οικονομική κατάσταση είχαν τις δικές τους επιδράσεις στην προσέλευση θεατών. Η εικόνα αλλάζει αν απεικονίσουμε την προσέλευση των θεατών εξαιρώντας τη δεκαετία του 1980 (βλ. Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2. Σύνολο Εισιτηρίων Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου, 1990-2019.

Εισιτήρια

Στις δύο πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα η παρακολούθηση αγώνων του ελληνικού ποδοσφαίρου στο γήπεδο γνωρίζει διακυμάνσεις με ένα μέσο όρο 1,2 εκατομμύρια εισιτήρια. Ο 21^{ος} αιώνας ακολουθεί πιστά έναν κύκλο με αυξομειώσεις. Από το 2015 και μετά φαίνεται να βρισκόμαστε σε μία φάση ανάκαμψης.

Ενδιαφέρον έχουν και οι οικονομικές επιδράσεις στην πώληση εισιτηρίων. Πρώτον όταν μία οικονομία πάει γενικά καλά, γίνονται περισσότερες επενδύσεις, αυτό επηρεάζει και τις ποδοσφαιρικές επενδύσεις διότι πιο πολλά χρήματα επενδύονται και στο ποδόσφαιρο είτε με την προσέλκυση καλύτερων ποδοσφαιριστών είτε με την καλυτέρευση των γηπεδικών υποδομών. Το Διάγραμμα 3 απεικονίζει αυτή την κατάσταση. Με εξαίρεση τη δεκαετία του 1980, η σχέση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος είναι θετική. Αυξάνει η οικονομία αυξάνει και η προσέλευση των φιλάθλων.

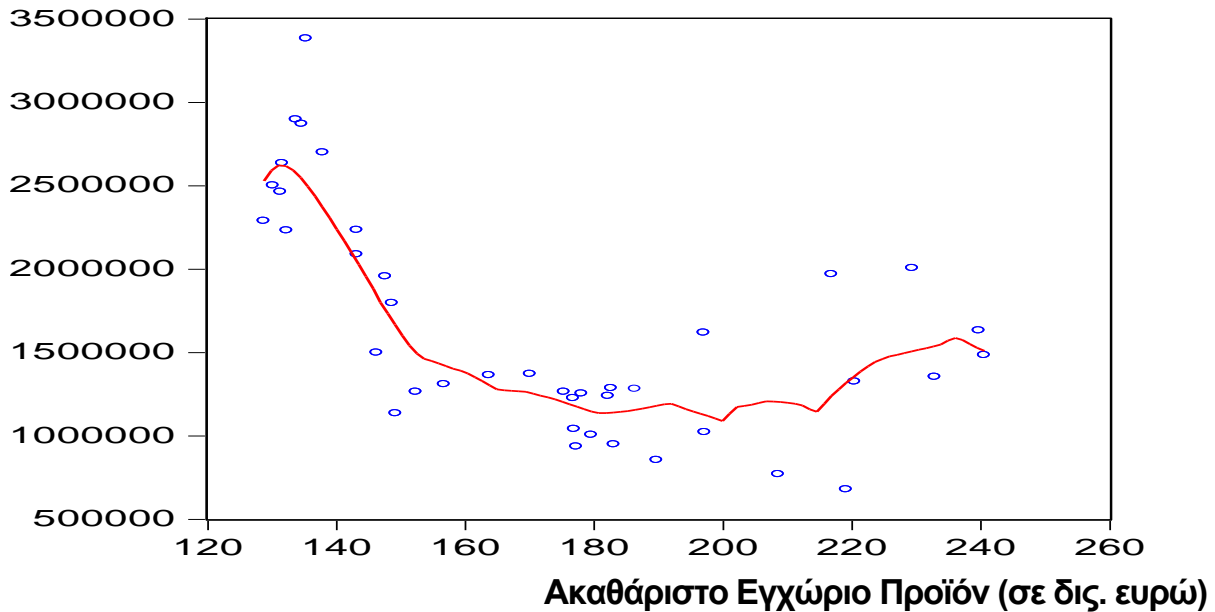
Η σχέση οικονομίας και θεατών φαίνεται καλύτερα αν χρησιμοποιηθεί το κατά κεφαλή εισόδημα (βλ. Διάγραμμα 4). Αν εξαιρέσουμε τη δεκαετία του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και στις δύο δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα η σχέση κατά κεφαλή εισοδήματος και αριθμού θεατών είναι θετική. Μάλιστα, τις τελευταίες δεκαετίες, η ελαστικότητα της ζήτησης εισιτηρίων ως προς το κατά κεφαλή εισόδημα είναι κοντά στη μονάδα που σημαίνει ότι η ζήτηση των εισιτηρίων αυξάνει (μειώνεται) με τον ίδιο ρυθμό που αυξάνει (μειώνεται) το κατά κεφαλή εισόδημα.

Συνοψίζοντας, δεν προκύπτει από τα εισιτήρια ότι το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο βρίσκεται σε μία κατάσταση που θα μπορούσε να ονομαστεί παρακμή ή μόνιμη κρίση. Η αύξηση (ανάκαμψη) και η πτώση (κάμψη) της ζήτησης του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου είναι μέσα στους κανόνες της αγοράς και δεν υπάρχει τίποτε που θα μπορέσει να διαψεύσει αυτή την οικονομική αλήθεια. Συνεπώς, αλλού πρέπει να αναζητηθεί η παρακμή και η λεγόμενη κρίση και όχι στους θεατές που παρακολουθούν τους αγώνες. Πάντως η ζήτηση του ελληνικού ποδοσφαίρου και οι παράγοντες που την επηρεάζουν και προωθούν

χρήζει μιας ευρύτερης ανάλυσης που δεν αποτελεί το αντικείμενο της παρούσης εργασίας.

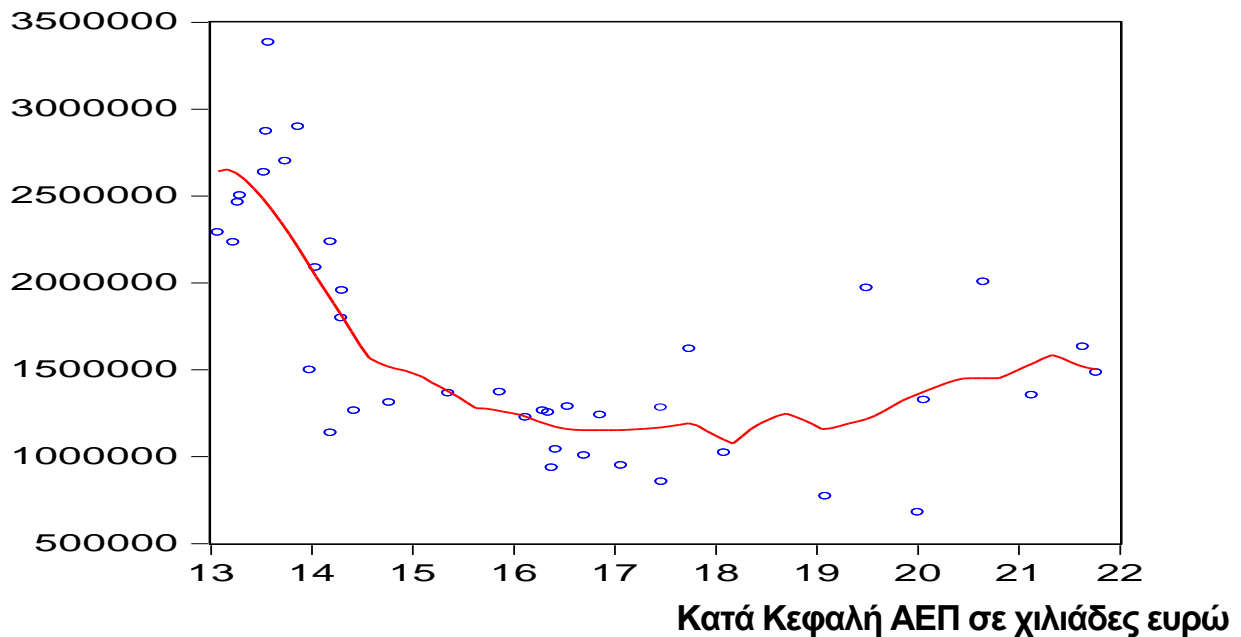
Διάγραμμα 3. Εισιτήρια και Εισόδημα, 1980-2019.

Εισιτήρια

Διάγραμμα 4. Εισιτήρια και κατά κεφαλή εισόδημα, 1980-2019.

Εισιτήρια

5. Ο Αφελληνισμός του Ελληνικού Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου

Το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο περνάει τις κρίσεις (κάμψεις) του σε ό,τι αφορά τις ομάδες που το απαρτίζουν και τον αριθμό των θεατών που παρακολουθούν τους αγώνες στο γήπεδο αλλά δεν μπορεί κανείς να μιλήσει για παρακμή. Τίποτε από τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα μέρη δεν δικαιολογεί την ετικέτα «παρακμή» στο ελληνικό ποδόσφαιρο.

Η παρακμή αν αφορά κάτι αυτό δεν είναι ο αριθμός των θεατών. Αφορά τους παίκτες, τους διαιτητές και τους παράγοντες. Το ποδόσφαιρο της Ελλάδος δεν παίζεται από Έλληνες παίκτες. Παίζεται σχεδόν αποκλειστικά από ξένους. Οι Έλληνες ποδοσφαιριστές είναι ελάχιστοι και σε πολλές περιπτώσεις ποδοσφαιρική ομάδα της Ελλάδος ξεκινάει έναν αγώνα με σύνθεση που δεν έχει κανένα Έλληνα παίκτη μέσα. Σ' αυτό αν προσθέσουμε το μόνιμο πρόβλημα του αφελληνισμού των προπονητών ποδοσφαίρου, τότε το ποδόσφαιρο της Ελλάδος δεν είναι ελληνικό. Δυστυχώς οι φίλαθλοι παραμένουν 100% Έλληνες διότι κανείς ξένος (τηλεοπτικά ή μέσα στο γήπεδο) δεν παρακολουθεί το ποδόσφαιρο που παίζεται στην Ελλάδα. Για παράδειγμα πόσες οργανωμένες εκδρομές ξένων γίνονται για να παρακολουθήσουν έναν αγώνα ΠΑΟΚ-Ολυμπιακού;

Εκτός από τον αφελληνισμό των Ελλήνων παικτών και προπονητών, έχουμε πλέον και τον αφελληνισμό των διαιτητών. Η εισαγωγή διαιτητών τείνει να γίνει ο κανόνας. Κάθε ομάδα θα ζητάει πλέον ξένους διαιτητές.

Τέλος, με την πρόσφατη πρωτοβουλία της κυβέρνησης να ζητήσει τη βοήθεια της UEFA και της FIFA προβλέπεται κι ο αφελληνισμός των Ελλήνων παραγόντων που έχουν την ευθύνη οργάνωσης του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου. Γι' αυτή τη νέα εξέλιξη θα αναφερθώ στο επόμενο μέρος.

Οι τρεις διαστάσεις του αφελληνισμού του ελληνικού ποδοσφαίρου αποτελεί κατά τη γνώμη μου σύμπτωμα μεγάλης παρακμής που οδηγεί σ' ένα ποδόσφαιρο χωρίς Έλληνες. Σε ένα ποδόσφαιρο που από ελληνικό ποδόσφαιρο που ήταν μετατρέπεται θα μετατραπεί στο ποδόσφαιρο που παίζεται στην Ελλάδα. Τα

εθνικά, πολιτιστικά και ιστορικά του χαρακτηριστικά θα μετατραπούν απλά σε εθνικά γεωγραφικά. Χωρίς Έλληνες αλλά για τους Έλληνες φιλάθλους.

Πριν κλείσω το θέμα του αφελληνισμού του ελληνικού ποδοσφαίρου, θα πρέπει να αναφέρω και τον μη αφελληνισμό των επενδυτών στο ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Κανένας σοβαρός ξένος επενδυτής δεν ενδιαφέρεται να επενδύσει κεφάλαια στο ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Ο λόγος είναι απλός. Πέρα από τις ιδιαιτερότητες που μπορεί να έχει το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο για τη προσέλκυση ξένων επενδύσεων, το γενικότερο πλαίσιο της λειτουργίας της ελληνικής οικονομίας καθιστά κάθε σοβαρή ξένη επένδυση ασύμφορη. Αυτό εξηγεί και γιατί δεν γίνονται.

6. Οι Πρόσφατες Εξελίξεις

Για άλλη μία φορά το (ελληνικό) ποδόσφαιρο παίζεται στα πολιτικά «γήπεδα». Η κυβέρνηση θέλει τη FIFA και την UEFA να οργανώσει και διοικήσει το ελληνικό ποδόσφαιρο. Ο λόγος είναι απλός: χρειαζόμαστε ένα μνημόνιο με εξωτερική επίβλεψη διότι στο ελληνικό ποδόσφαιρο κυριαρχεί η διαφθορά. Το ίδιο ισχύει ωστόσο και για τη FIFA και την UEFA (Jennings, 2006). Και σ' αυτούς κυριαρχεί η διαφθορά. Εξάλλου γι' αυτό και ευημερούν.

Έχω εξηγήσει αλλού (Παπανίκος, 2019), ότι ο μόνος τρόπος για να επιβιώσει οικονομικά το επαγγελματικό ποδόσφαιρο είναι μόνο μέσω της διαφθοράς. Στην Ελλάδα και παντού. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφθορά, τόσο μεγαλύτερη είναι κι η ανάπτυξη του αθλήματος. Είναι γνωστή η φράση του διάσημου Ολλανδού προπονητή Ρίνους Μίχελς ότι «το ποδόσφαιρο υψηλού επιπέδου είναι κάτι σαν πόλεμος. Όποιος συμπεριφέρεται καθώς πρέπει, θα χάνει». Συνεπώς, όποιος κτυπά τη διαφθορά του ελληνικού και διεθνούς ποδοσφαίρου είναι εχθρός του αθλήματος. Θα το οδηγήσει στο μαρασμό και στο τέλος στην εξαφάνιση. Το επαγγελματικό ποδόσφαιρο όπως και κάθε ανάλογη επαγγελματική

δραστηριότητα που χαρακτηριστικό της είναι η ανελαστικότητα της ζήτησης ανθεί όταν είναι διεφθαρμένο. Αντίστοιχα παραδείγματα είναι η πορνεία και τα ναρκωτικά. Η διαφθορά βρωμάει όπως και η κοπριά αλλά σ' αυτή οφείλουμε την ωραία μυρωδιά ενός θεσπέσιου ποδοσφαιρικού θεάματος. Ωραίες μυρωδιές βγάζουν μόνο τα λουλούδια που έχουν ριζώσει και μεγαλώσει μέσα στη βρώμα μιας καλής κοπριάς. Αν θέλετε αρωματικά λουλούδια, μην πετάτε την κοπριά.

Η κυβέρνηση προτείνει να λύσει το γόρδιο δεσμό του ελληνικού ποδοσφαίρου η FIFA και η UEFA. Αν και είναι αλήθεια ότι οι πρώην εγκληματίες γίνονται οι καλύτεροι αστυνομικοί, αυτό δεν ισχύει για την FIFA και την UEFA διότι αυτοί δεν είναι πρώην αλλά νυν «εγκληματίες». Συνιστούν μία «εγκληματική» οργάνωση και κρίνοντας εκ του αποτελέσματος της ανάπτυξης του παγκόσμιου ποδοσφαίρου τα καταφέρνει μια χαρά. Συνεπώς μην περιμένει κανείς ότι η διαφθορά του ελληνικού ποδοσφαίρου θα λυθεί με το μνημόνιο της κυβέρνησης με τη FIFA και την UEFA. Το θέμα μιας διεθνούς αρχής που θα αναλάβει την οργάνωση του ποδοσφαίρου εξετάζεται στην θεωρητική της διάσταση από τον Rocaboy (2017) και δεν θα επεκταθώ περαιτέρω εδώ.

Η FIFA και η UEFA είναι ένας ιδιωτικός υπερεθνικός οργανισμός που οι εθνικές κυβερνήσεις ή και συνασπισμοί κυβερνήσεων, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, θεωρητικά μόνο αδυνατούν να ελέγξουν. Για παράδειγμα, η λειτουργία της FIFA και UEFA διέπεται από τον Ελβετικό νόμο. Αν αλλάξει ο ελβετικός νόμος, τότε ή θα πρέπει να υπακούσουν ή να μετοικήσουν σε άλλες πολιτείες. Το ίδιο ισχύει και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι Geeraert (2015) και Geeraert & Drieskens (2015) ασχολήθηκαν με τη σχέση ΕΕ και FIFA-UEFA εξετάζοντας τα όρια και τις ευκαιρίες που έχει η ΕΕ για να ελέγξει τη FIFA. Αυτό απαιτεί μία άλλη μελέτη που ξεφεύγει από το θέμα της παρούσης εργασίας.

Η FIFA έχει το μονοπώλιο οργάνωσης ποδοσφαιρικών αγώνων με αρχές και κανόνες οι οποίες επιτρέπουν τη λήψη των αποφάσεων με αδιαφανή (μη δημοκρατικό) τρόπο. Με δεδομένο ότι τα εκλεγμένα μέλη δεν έχουν τον περιορισμό της θητείας δημιουργούνται οι προϋποθέσεις σχέσεων εξουσίας που

χαρακτηρίζονται από διαφθορά. Πάντα έτσι ήταν. Επιδεινώθηκε η κατάσταση για του εξής λόγους:

1. Αυξήθηκαν τα έσοδα από τα τηλεοπτικά δικαιώματα, χορηγίες επιχειρήσεων και πώληση αναμνηστικών προϊόντων. Το χρήμα αυτό κυκλοφορεί παγκόσμια επιτρέποντας το ξέπλυμά του.
2. Λόγω της αύξησης των εσόδων, αυξήθηκε και η «ζήτηση» για στημένους αγώνες που σε παράλληλη ανάπτυξη με τη FIFA την έχουν αναλάβει εγκληματικές συμμορίες.
3. Το χρήμα έφερε και το «σκλαβοπάζαρο» στο ποδόσφαιρο. Ποδοσφαιριστές από φτωχές χώρες πέφτουν θύμα από πολύ μικρή ηλικία των μεσαζόντων του ποδοσφαίρου.

Οι αλλαγές σ' αυτό το πλαίσιο είναι δύσκολο να γίνουν και αν ο «Πλούτος» βρει το φως του και πάει στους δίκαιους και στους κατατρεγμένους, νέες αδικίες θα δημιουργηθούν όπως σοφά μας επισημαίνει ο Αριστοφάνης στο ομώνυμο έργο του.

7. Συμπεράσματα

Κρίση δεν υπάρχει σε ό,τι αφορά τα εισιτήρια και τις ομάδες. Συνεπώς δεν υπάρχει και παρακμή αν εστιάσουμε μόνο στα εισιτήρια. Παρακμή υπάρχει μόνο σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή του ελληνικού στοιχείου στο ποδόσφαιρο που παίζεται στην Ελλάδα. Αυτό φθίνει και δεν φαίνεται πουθενά στον ορίζοντα ότι σύντομα θα ανακάμψει.

Αυτό είναι το σοβαρό θέμα του ελληνικού ποδοσφαίρου και όχι η πολυιδιοκτησία που γνωρίζουμε ότι σε πολλές περιπτώσεις αυτή μπορεί να μην λαμβάνει τη μορφή της συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο αλλά στον έλεγχο των άδηλων πόρων μιας ομάδας και της χειραγώγησης αποτελεσμάτων.

Αλλά αυτά τα θέματα της διαφθοράς είναι μέσα στη φύση του ανταγωνιστικού (επαγγελματικού) πληθυσμού και όποιος θέλει να εξαλείψει τη διαφθορά στο ποδόσφαιρο ο μόνος τρόπος είναι να εξαλείψει το επαγγελματικό ποδόσφαιρο στο σύνολό του.

Απλά το κράτος θα πρέπει να αποστασιοποιηθεί πλήρως από την οργάνωση του επαγγελματικού ποδοσφαίρου και ο ρόλος του να είναι του αμέτοχου ρυθμιστή στο πλαίσιο των γενικότερων διατάξεων και όχι να γίνονται ειδικές ρυθμίσεις για τις ΠΑΕ κατά το δοκούν.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

1. Geeraert, A. (2015) "Football is war: the EU's limits and opportunities to control FIFA". *Global Affairs*, 1(2): 139-147.
2. Geeraert, A. and E. Driessens (2015) "The EU controls FIFA and UEFA: a principal-agent perspective". *Journal of European Public Policy*, 22(10): 1448-1466.
3. Jennings, A. (2006). *Foul! The secret world of FIFA: Bribes, vote-rigging and ticket scandals*. London: Harper Collins.
4. Michie, J. (2000) "The Governance and Regulation of Professional Football" *The Political Quarterly*. 71(2): 184-191.
5. Παπανίκος, Γ.Θ. (2019) *Η Οικονομική Διάσταση της Διαφθοράς στα Επαγγελματικά Αθλήματα*. Κείμενα Εργασίας, 01/2019. [https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos\(2019\)-sports-corruption.pdf](https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos(2019)-sports-corruption.pdf).
6. Παπανίκος, Γ.Θ. (2017) *Ο Αριθμός των Ποδοσφαιρικών Ομάδων ανά Νομό: Οικονομικοί και Άλλοι Προσδιοριστικοί Παράγοντες* (19 Δεκεμβρίου) [https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos\(2017\)-Sports.pdf](https://www.atiner.gr/gtp/Papanikos(2017)-Sports.pdf).
7. Παπανίκος, Γ.Θ. (2015) *Ξένοι Ποδοσφαιριστές και Ευρωπαϊκές Επιδόσεις: Η Περίπτωση του Ολυμπιακού* (11 Μαΐου) [http://www.atiner.gr/gtp/Papanikos\(2015\)-Olympiakos-Foreign-Players.pdf](http://www.atiner.gr/gtp/Papanikos(2015)-Olympiakos-Foreign-Players.pdf).
8. Παπανίκος, Γ.Θ. (2014) *Η Οικονομική Κρίση της Ελλάδος: Μία Ταξική Ανάλυση Υπέρ των Μνημονίων*. Αθήνα: ATINER (2014) <http://www.atiner.gr/gtp/2014papbook.pdf>.
9. Van Der Burg, T. (2002) "Football and market failure: Is there a role for government policy?" *New Economy*. 7(4):242-247.
10. Rocaboy, Y. (2017) "Competition Among National Football Leagues. Does It Exist? Should We Regulate?" *Scottish Journal of Political Economy*. 64(1): 88-114